

มานุษยวิทยาความงามและเรือนร่าง Anthropology of Beauty and Body

อุดมคติความงามของเรือนร่างมนุษย์

Edmonds (2008) นักมานุษยวิทยาแห่งมหาวิทยาลัย Edinburgh ประเทศอังกฤษ ตั้งข้อสังเกตว่านักมานุษยวิทยาพยายามมองหาความหลากหลายของความงามในอุดมคติและในทางปฏิบัติ จากการศึกษาและเก็บข้อมูลของนักมานุษยวิทยาทั่วโลกในพื้นที่ที่แตกต่างกัน จะพบว่ามนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรมล้วนมีวิธีการสร้างความงามบนร่างกายที่ไม่เหมือนกัน เช่น การทำรอยแผลเป็นบนร่างกายและใบหน้าของชนเผ่านูบาในประเทศซูดาน การเขียนลายบนใบหน้าของชาว Caduveo ในประเทศบราซิล การมัดเท้าของชาวจีน การรัดเอวของชนพื้นเมืองในหมู่เกาะปาปัว และการทำให้คอยืดยาวขึ้นของชาวปาดองในพม่า เป็นต้น วิธีการปฏิบัติบนร่างกายเหล่านี้ดูเหมือนสร้างคามเจ็บปวดและเป็นความรุนแรงจากสายตาของคนนอก หรือถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่ามองสำหรับคนสมัยใหม่ที่มองความงามต่างออกไป ข้อพิจารณานี้นำไปสู่คำถามสำคัญที่ว่าอุดมคติความสวยและความงามของเรือนร่างในสังคมมนุษย์มีการแสดงออกที่ต่างกันอย่างไร

การมัดเท้าของชาวจีน

ภาพจาก: <https://www.theguardian.com/artanddesign/gallery/2015/jun/15/unbound-chinas-last-lotus-feet-in-pictures>

Chernin (1981) เคยตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับอุดมคติของการมีรูปร่างผอมเพรียวเหมือนนางแบบ ซึ่งเป็นวิธีคิดและการปฏิบัติต่อร่างกายในสังคมสมัยใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางเรือนร่างและสรีระของผู้หญิงจำนวนมาก ในขณะที่ Tyler and Wilkinson (2007)

อธิบายว่าความนิยมรูปร่างผอมคือมาตรฐานความงามของคนเมืองที่มีชีวิตอยู่กับการทำงานในองค์กรซึ่งเต็มไปด้วยกฎระเบียบมากมาย ผนวกกับความรู้เรื่องโภชนาการแบบตะวันตกที่สอนให้บุคคลรู้ว่าควรกินอาหารประเภทไหนที่จะไม่ทำให้ร่างกายอ้วนและมีน้ำหนักเกิน ความรู้ดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับวัฒนธรรมสุขภาพสมัยใหม่ที่แพทย์มีบทบาทในการให้ความรู้เรื่องการดูแลน้ำหนักตัวให้เหมาะสมเพื่อมิให้เกิดโรค การควบคุมรูปร่างให้อยู่ในมาตรฐานจึงเป็นระบบเหตุผลที่มีส่วนทำให้มนุษย์ “กลัวความอ้วน” และโรคร้ายที่จะตามมา ประกอบการการโฆษณาของสื่อที่ตอกย้ำเรื่องรูปร่างที่ผอมบางที่น่าปรารถนา ทำให้คนยุคใหม่หลีกเลี่ยงและไม่ชอบร่างกายที่มีน้ำหนักมาก วิธีคิดเรื่องความผอมดูเหมือนจะสวนทางความความนิยมร่างกายอวบอ้วนของผู้หญิงที่พบเห็นในหลายวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตกาล ความคิดที่แตกต่างระหว่าง “ความผอม” และ “ความอ้วน” คือประเด็นที่นักมานุษยวิทยานำไปศึกษาเกี่ยวกับความงามแห่งเรือนร่างที่มนุษย์มีประสบการณ์ต่างกัน

มุมมองของสตรีนิยมเกี่ยวกับความงามของผู้หญิง

นักวิชาการสตรีนิยมจำนวนมาก พยายามวิเคราะห์ความงามของผู้หญิงในฐานะเป็นผลผลิตจากอำนาจชายเป็นใหญ่ (Bartky, 1990; Wolf, 1991; Jeffreys, 2005; Rankin, 2005) กล่าวคือภายใต้ระบอบอำนาจที่ผู้ชายได้สร้างกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ทางสังคม ส่งผลให้เกิดมาตรฐานความงามที่ผู้ชายพึงปรารถนาโดยกำหนดรูปร่างผู้หญิงในเชิงอุดมคติที่มีความผอมเพรียวที่มีเสน่ห์ทางเพศ ผู้หญิงสวยในความคิดของผู้ชายจึงต้องไม่อ้วน รวมถึงกฎเกณฑ์ความงามที่อยู่ในสินค้าและบริการ วัฒนธรรมบริโภค และธุรกิจความงามและสุขภาพที่เลือกผู้หญิงที่มีรูปร่างผอมเป็นต้นแบบ สิ่งเหล่านี้ถูกอธิบายในฐานะเป็นอำนาจแบบผู้ชายที่ครอบงำวิธีปฏิบัติบนเรือนร่างของผู้หญิง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ อำนาจปิตาธิปไตยแบบตะวันตกดำเนินไปพร้อมกับความรู้วิทยาศาสตร์ที่ถูกใช้เป็นเหตุผลในการควบคุมและจัดระเบียบร่างกาย “ความเป็นหญิง” จึงถูกสร้างด้วยมาตรฐานความงาม Wolf (1991) และ Bordo (1993) เคยวิจารณ์ประเด็นนี้ไว้ว่าความสวยของผู้หญิงคือมายาคติภายใต้สังคมที่ถูกควบคุมด้วยโลกทัศน์และความรู้ของผู้ชาย คำอธิบายแนวสตรีนิยมยังเสนอว่าบรรทัดฐานของ “ความเป็นหญิง” ถูกกำหนดขึ้นจากเครือข่ายอำนาจที่ครอบงำผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นความรู้การแพทย์และอุตสาหกรรมความงาม เมื่อผู้หญิงปฏิบัติตามความรู้เหล่านี้ก็เสมือนตกอยู่ใต้การควบคุมกดขี่ที่ผู้หญิงไม่รู้ตัว

อย่างไรก็ตาม มีการตั้งข้อสังเกตว่าคำวิจารณ์ของสตรีนิยมอาจมองผู้ชายเป็นสิ่งแวดล้อมเกินไป ทั้งนี้ ในหลายสังคม รูปแบบอำนาจของผู้ชายล้วนแสดงออกในลักษณะที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา อำนาจของผู้ชายในแต่ละบริบทอาจมิใช้สิ่งที่กำหนดหรือมีอิทธิพลต่อการควบคุมความงามของผู้หญิงเสมอไป หากพิจารณาถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม อาจพบว่าทัศนคติ ความเชื่อ และอุดมการณ์เรื่องความงามสัมพันธ์กับเชื้อชาติ ชนชั้น และฐานะทางสังคม ภายใต้วัฒนธรรมเดียวกัน ผู้หญิงและผู้ชายที่มีชนชั้นต่างกันย่อมแสดงออกในความงามที่เหมือนกัน ตัวอย่างเช่นในสังคมยุคใหม่ ผู้ชายก็นิยมดูแลร่างกายของตัวเองให้มีสุขภาพ

และเรือนร่างที่แข็งแรง (Bordo, 1999) ความสนใจเรื่องความงามจึงมิใช่เป็นเพียงผลผลิตของระบบปิตาธิปไตยเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ความคิดเรื่องปัจเจกนิยม เสรีภาพ และประชาธิปไตยที่ผลักดันบุคคลออกมาแสดงออกและสร้างตัวตนในแบบที่พึงปรารถนา (Castells, 1997) ในสังคมปัจจุบันจะเห็นแนวโน้มที่ความเป็นชายและความเป็นหญิงถูกกำหนดขึ้นจากความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกับเพศสภาพและเพศวิถีที่เปลี่ยนแปลงไป บรรทัดฐานความงามจึงมิใช่เพียงอำนาจที่ผู้ชายใช้ควบคุมผู้หญิง แต่ยังเป็นอำนาจที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำภายในสังคมบริโภค

มุมมองความงามจากทฤษฎีชีววิทยา

นักวิชาการสายชีววิทยาทางสังคม อธิบายว่าความงามเป็นกลไกคัดเลือกตามธรรมชาติ รูปร่างที่ไม่เหมาะสมและไม่ได้สัดส่วนจะถูกปรับแก้ไขและถูกขจัดไปในช่วงวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ทำให้เกิดการคัดสรรรูปร่างที่เหมาะสมและสวยงามปรากฏอยู่ในสิ่งมีชีวิตรุ่นต่อมา คำอธิบายดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญกับปัจจัยทางร่างกาย เช่น พันธุกรรมของสิ่งมีชีวิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเกิดรูปร่างของสรีระที่เหมาะสมสำหรับการดำรงชีวิต อาจกล่าวได้ว่า “ความงามเท่านั้นที่จะอยู่รอด” เช่น ธรรมชาติสร้างรูปร่างของหญิงและชายให้ต่างกัน ผู้หญิงต้องมีสะโพกผายกว้าง เอวคอด ผู้ชายต้องมีหัวไหล่กว้างมีกล้ามเนื้อที่แข็งแรง เป็นต้น ข้อกำหนดทางพันธุกรรมนี้ถูกอธิบายว่าเป็นการคัดเลือกตามธรรมชาติที่ส่งผลให้เกิดรูปแบบและมาตรฐานความงามที่สิ่งมีชีวิตสามารถดำรงอยู่ได้ (Etcoff, 1999; Slater, 2003)

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีชีววิทยาอาจไม่สามารถอธิบายความหลากหลายเกี่ยวกับอุดมคติในความงามที่วัฒนธรรมต่าง ๆ มีไม่เหมือนกัน เช่น กลุ่มชาวมัวร์ในเขตทะเลทรายซาฮารา นิยมผู้หญิงที่มีรูปร่างอ้วน ชาวญี่ปุ่นนิยมใช้ผ้ามัดทรวงอก (Miller, 2006) ในวัฒนธรรมตะวันตกช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 นิยมผู้ชายที่มีน้องเรียวย แต่ปัจจุบัน ผู้ชายตะวันตกนิยมบริหารร่างกายให้มีกล้ามเนื้อและมีซิกแพค เป็นต้น อุดมคติเรื่องความงามในเรือนร่างจึงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มิใช่สิ่งที่คงที่ตายตัวและถูกกำหนดขึ้นจากปัจจัยทางพันธุกรรม (Lancaster, 2003) การทำความเข้าใจวัฒนธรรมความงามในปฏิบัติการของมนุษย์จึงจำเป็นต้องศึกษาเงื่อนไขของช่วงเวลาและพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามพื้นที่และสถานการณ์ทางสังคม Edmonds (2008) อธิบายว่าความงามมิใช่เรื่องของการครอบงำโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และมิใช่การกดขี่ระหว่างเพศชายหรือเพศหญิง หากแต่ความงามยังเกี่ยวข้องกับอารมณ์และความรู้สึกและการแสดงออกทางสังคมที่มีผลต่อการใช้ชีวิตของบุคคล คำถามที่น่าสนใจคือทำไม “ความงาม” บางลักษณะจึงขึ้นนำสังคมได้และมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติของมนุษย์ ความงามที่ถูกเลือกให้มีคุณค่าต่อการใช้ชีวิตทางสังคมกลายเป็นมาตรฐานสากลที่ขยายตัวไปยังสังคมต่าง ๆ ได้อย่างไร และความงามในอุดมคติสัมพันธ์กับกระบวนการโลกาภิวัตน์ของทุนนิยมข้ามชาติอย่างไร

การปฏิบัติเชิงความงาม

Edmonds (2008) ตั้งข้อสังเกตว่าความงามเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติเชิงสุขภาพที่ส่งผลให้การแก้ไขสรีระร่างกายดำเนินไปภายใต้ความคิด ความรู้สึก อารมณ์ ความปรารถนา ความฝัน จินตนาการและความเชื่อบางประการ ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนดังกล่าวนี้ทำให้ “ความงาม” มิใช่เรื่องของอำนาจและกฎระเบียบเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีติดโยงอยู่กับโลกทัศน์ และความรู้สึกที่คนแต่ละคนมีอยู่ โดยเฉพาะความงามที่ทำให้เกิดสำนึกของการมีตัวตนและการปรับปรุงตัวตนให้เป็นไปตามความพอใจ ปฏิบัติการความงามเป็น “กระบวนการ” ที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นและสิ้นสุดลง แต่มนุษย์จะปฏิบัติเชิงร่างกายเพื่อทำให้เกิดความงามในรูปแบบบางอย่างที่ตนเองปรารถนา และสามารถแก้ไขการปฏิบัติเหล่านั้นต่อไปเรื่อย ๆ กระบวนการปฏิบัตินี้ เห็นได้จากการออกกำลังกายเพื่อลดไขมัน การกินอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ การผ่าตัดเปลี่ยนแปลงรูปร่างหน้าตาในคลินิกความงาม การใช้เครื่องสำอางและครีมบำรุงผิวพรรณ การรับประทานยาและวิตามินเพื่อควบคุมรูปร่างและสีผิว เป็นต้น การปฏิบัติเชิงความงามในลักษณะต่าง ๆ ที่พบในปัจจุบัน มักจะดำเนินควบคู่ไปกับคำอธิบายเรื่องสุขภาพที่ดี ในแง่ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการแพทย์ จึงถูกนำมาใช้ในปฏิบัติการเกี่ยวกับความงามอย่างเข้มข้นและแพร่หลายในโลกสมัยใหม่ (Taussig at al., 2003)

Edmonds (2008) เสนอแนวคิดเรื่อง “สุขภาพความงาม” (Aesthetic health) เพื่อทำความเข้าใจว่าความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการแพทย์ปัจจุบันดำรงอยู่ในวิธีปฏิบัติทางร่างกายและสุขภาพของมนุษย์อย่างไร ซึ่งวิธีปฏิบัติลักษณะนี้บ่งบอกถึงเทคโนโลยีของการสร้างตัวตน (technologies of the self) โดยมนุษย์หันไปพึ่งพาด้านการแพทย์เพื่อนำมาใช้ในการจัดการร่างกายให้เป็นไปตามแนวทาง เจื่อนไข รูปทรงและแบบที่ถูกกำหนดขึ้น ในแง่นี้ การสร้างความงามคือกระบวนการกระทำเชิงร่างกายและเกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น มารดาที่เลือกผ่าตัดคลอด พวกเธอมีความคิดว่าจะช่วยให้อวัยวะเพศไม่สึกหรอและไม่เสียรูปทรง เนื่องจากมีความกังวลว่าหากคลอดตามธรรมชาติ เด็กที่คลอดทางช่องคลอดจะสร้างความเจ็บปวดให้กับมารดาและทำให้อวัยวะเพศบอบช้ำ การผ่าตัดคลอดจึงเป็นทางเลือกของผู้หญิงที่ต้องการจะรักษารูปร่างของอวัยวะเพศให้สมบูรณ์สวยงาม รวมทั้งยังมีการตัดสินใจทำหมันรังไข่หลังจากการคลอดบุตรในผู้หญิงที่ตัดสินใจมีลูกเพียงพอและบางกรณี ผู้หญิงจะให้แพทย์ทำการดูดไขมันส่วนเกินระหว่างตั้งครรภ์ออกไปและทำศัลยกรรมช่องคลอดให้กระชับขึ้นหลังจากคลอดบุตร (Edmond, 2007a, 2007b) ความงามกับการดูแลสุขภาพจึงดำเนินควบคู่กันไป

ในกรณีของผู้ป่วยเอชไอวี พบว่าชายเกย์ที่รับประทานยาต้านไวรัสต่อเนื่องและยาวนาน พวกเขาจะได้รับผลกระทบทางร่างกาย เช่น ดวงตามีสีเหลืองขุ่น เกย์บางคนจึงใช้สิ่งนี้เป็นสัญลักษณ์ของการอยู่กับเชื้อเอชไอวีและแสวงหาคู่รักที่มีการติดเชื้อเหมือนกัน ขณะที่เกย์บางคนตัดสินใจหันไปออกกำลังกายให้ร่างกายมีกล้ามเนื้อแข็งแรงใหญ่โตพร้อมกับกินยาสเตอรอยด์ เพื่อให้ตนมีร่างกายเหมือนนักเพาะกาย ในแง่หนึ่งเป็นการสร้างการยอมรับทางสังคมที่คนอื่นจะไม่

มองเขาเป็นคนที่ผิดปกติทางเพศ ขึ้นชมร่างกายที่สมเป็นชาย อีกแง่หนึ่งก็เพื่อสร้างเสน่ห์ทางเพศ เพื่อให้เก๋ด้วยกันหันมาสนใจเพื่อคบหาแบบคนรักหรือเป็นเพื่อนนอน (Kavasoglu & Anderson, 2021) ในกรณีการบริโภคและใช้ยาเพื่อสุขภาพและความงาม เช่น ยาลดความอ้วน ยาที่ทำให้ผิวขาวกระจ่าง ครีมบำรุงผิวและลบรอยหิวบนใบหน้า รวมถึงสารเคมีที่ฉีดเข้าร่างกายเพื่อให้ผิวหนังเต่งตึง ยาชนิดต่าง ๆ เหล่านี้เกี่ยวข้องกับสังคมบริโภคและความรับผิดชอบของผู้ผลิตและผู้จำหน่าย จะเห็นว่ายาหลายชนิดมีการลักลอบผลิตอย่างผิดกฎหมายและส่งผลกระทบต่อร่างกายของผู้ใช้ มิติของความงามจึงเกี่ยวข้องกับจริยธรรมของผู้ผลิตสินค้าที่จะไม่แสวงหาประโยชน์ทางธุรกิจและคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค (Kuezyunski, 2006) ประเด็นดังกล่าวคือปัญหาสังคมปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากข่าวเกี่ยวกับผู้ใช้ยาที่ไม่มีคุณภาพ หรือยาที่ไม่ได้รับการรับรองจากแพทย์ เมื่อผู้ใช้ยาเหล่านั้นได้รับความเสียหาย เช่น เกิดผลข้างเคียงทางร่างกายที่ไม่พึงประสงค์ ปัญหาดังกล่าวนี้คือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมความงามที่มุ่งแสวงหาประโยชน์ทางธุรกิจที่เกาะกระแสความนิยมในการมีผิวขาวและมีรูปร่างผอมเพรียว

ปัจจุบันการแพทย์เพื่อความงาม (aesthetic medicine) เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างและจัดระเบียบร่างกายของมนุษย์ เห็นได้จากการทำศัลยกรรมดูดไขมัน ซ่อมแซมช่องคลอด ผ่าตัดถุงใต้ตา ผ่าตัดเปลือกตาที่หย่อนยาน เป็นต้น เหตุผลด้านสุขภาพที่ดีและความสวยงามของเรือนร่างจึงแยกขาดจากกันไม่ได้ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับการมีรูปร่างที่ดีตามมาตรฐานสากลคือสิ่งที่เกิดขึ้นในยุคเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ที่ความรู้ทางการแพทย์มีอิทธิพลต่อการอธิบายสถานะเสื่อมโทรมของร่างกาย ภายใต้ความรู้ดังกล่าวทำให้มนุษย์มอง “ร่างกาย” ในฐานะวัตถุที่ต้องได้รับการควบคุม แก้ไข เยียวยา รักษา และปรับปรุงให้สวยงาม สมบูรณ์ และแข็งแรง นั่นหมายถึงการเชื่อว่าร่างกายต้องเป็น “วัตถุที่สมบูรณ์แบบ” (perfectible material) สิ่งนี้อาจแตกต่างไปจากวิธีคิดที่มองชีวิตเป็นการรักษาสสมดุลทางจิตใจซึ่งให้ความสำคัญกับการฝึกสมาธิและปัญญา มุ่งเน้นการขัดเกลาจิตใจให้สงบและมองดูธรรมชาติอย่างเป็น (Edmonds, 2008) ในอุตสาหกรรมความงามที่ขับเคลื่อนด้วยความรู้วิทยาศาสตร์ “ความงาม” จะถูกนิยามเป็นเพียงสถานะที่แยกขาดจากการมีชีวิตทางสังคม กล่าวคือ ความงามจะถูกนิยามผ่านร่างกายมากกว่าจะถูกมองเป็นประสบการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของชีวิต เมื่อความงามถูกจำกัดให้อยู่เฉพาะเรือนร่าง สิ่งที่ขาดหายไปคือการเรียนรู้ทักษะการมีชีวิตที่ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการจัดระเบียบร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหว การพูดเจรจา และแสดงความรู้สึกเพื่อมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นและสิ่งรอบข้าง ซึ่งมนุษย์ต้องแสดงความเคารพและเห็นคุณค่าของสิ่งอื่นไปพร้อมกับการเห็นความงามในร่างกายตนเอง

การศึกษาของ Anna Aalten (2004, 2007) พบว่านักเต้นบัลเลต์มองความงามของร่างกายผ่านการจัดระเบียบแขนขาให้เป็นเส้นตรงและควบคุมการเคลื่อนไหวตามจังหวะร่างกายของนักเต้นบัลเลต์จึงเป็นร่างที่ต้องสัมพันธ์กับระบบเรขาคณิตทั้งวงกลม การตั้งฉาก

เส้นตรงและแนวนอน ร่างกายทางชีววิทยาของนักบัลเลต์จะเป็นไปตามกฎโภชนาการของการควบคุมอาหาร เพราะจะต้องมีรูปร่างสมส่วนและไม่อ้วน ขณะเดียวกันนักบัลเลต์ต้องเรียนรู้อารมณ์และความรู้สึกของการเคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะและท่วงท่าต่าง ๆ ความงามของบัลเลต์จึงมีทั้งการควบคุมสรีระและอารมณ์ไปพร้อม ๆ กัน ความสวยงามทางร่างกายจึงมิได้ทำให้การเต้นบัลเลต์ประสบความสำเร็จ หากแต่ผู้เต้นต้องเห็นความงามทางอารมณ์ด้วย จากตัวอย่างนี้ Edmonds (2008) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “การแพทย์เพื่อความงาม” ในสังคมปัจจุบันพยายามทำให้ความงามทางร่างกายแยกออกจากความงามทางอารมณ์ ส่งผลให้มนุษย์สนใจความสมบูรณ์แบบทางร่างกายและมองข้ามความฉลาดทางอารมณ์ การมีชีวิตด้วยความงามที่เอียงเข้าหาเรือนร่างเพียงอย่างเดียวจึงเป็นสภาวะขาดสมดุลในชีวิต

ความงามในโลกทุนนิยม

เมื่อเรามองดูสินค้าและบริการความงามที่เติบโตและแผ่ขยายอย่างรวดเร็วในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา จะพบว่าธุรกิจและอุตสาหกรรมด้านสุขภาพและความงามสร้างผลกำไรและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจำนวนมาก ความนิยมสินค้าสุขภาพและความงามในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นวิถีคิดที่มนุษย์สนใจและเน้นความสำคัญของรูปลักษณ์ทางกายภาพเป็นที่ตั้งบริบทที่ส่งผลให้ธุรกิจสุขภาพและความงามเติบโตอย่างรวดเร็วก็คือ การมีสำนึกเรื่องตัวตนและเสรีภาพในการใช้ชีวิตของพลเมืองซึ่งก่อตัวมาพร้อมกับระบบทุนนิยมและการเมืองแบบประชาธิปไตย ปัจเจกชนมุ่งเน้นความสำเร็จส่วนตัวและลงทุนกับการสร้างตัวตนให้โดดเด่นและได้รับการยกย่องเชิงรูปธรรม ซึ่งเรือนร่างคือดัชนีชี้วัดความสำเร็จที่เห็นชัดเจนที่สุด ภายใต้ระบบเหตุผลและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในยุคสมัยใหม่ Berman (1982) เคยอธิบายว่าสิ่งที่ดูเหมือนเป็นความสร้างสรรค์และแปลกใหม่ มันกลับเป็นการบ่อนทำลายได้ในเวลาเดียวกัน เจกเช่นการทำให้เรือนร่างสวยงามตามมาตรฐาน คือการลดทอนคุณค่าในเรือนร่างที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานที่ทุนนิยมกำหนด ในแง่นี้ ความงามแบบทุนนิยมถูกทำให้เป็นอัตลักษณ์และบุคลิกภาพที่ถาวรของบุคคล และลดคุณค่าความงามที่เกิดขึ้นจากสายสัมพันธ์ทางสังคมที่มนุษย์ควรมีต่อกัน (Haiken, 1997)

อุดมคติความงามยังมีอิทธิพลต่อการแสดงออกในความเป็นชายและหญิง โดยทำให้บุคคลกระวนกระวายที่จะค้นหาวิธีการเพื่อจัดการกับรูปร่างของตนให้เป็นไปตามมาตรฐานความงามที่ถูกนิยามว่ามีเสน่ห์ทางเพศ Carolan (2005) ตั้งข้อสังเกตว่าในสังคมที่ทุกคนพยายามแสวงหาอำนาจในตัวตน เรือนร่างถูกทำให้กลายเป็นวัตถุที่ต้องถูกสร้างใหม่ให้โดดเด่นและงดงาม วิธีการที่ชัดเจนคือการบริโภคสินค้าความงามหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่ยาลดความอ้วน ครีมบำรุงผิว เข้าคอร์สออกกำลังกาย ไปจนถึงผ่าตัดเพื่อแก้ไขรูปร่างหน้าตาตนเอง กระบวนการทำให้ร่างกายเป็นวัตถุที่โดดเด่นนี้และทำให้บุคคลต้องแข่งขันเพื่อสร้างตัวตนใหม่ ความงามแห่งเรือนร่างจึงสร้างระบอบสังคมที่ขยายขอบเขตและคำจูนตรรกะการแข่งขันทางธุรกิจและการแสวงหาความสำเร็จทางวัตถุ ผลลัพธ์เชิงสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจึงเห็นการแบ่ง

ชนชั้นและความไม่เท่าเทียมของเรือนร่าง จะมีเรือนร่างบางแบบเท่านั้นที่ประสบความสำเร็จและได้รับการยกย่อง เช่นเรือนร่างของนางแบบ นายแบบ นางงาม และนักเต้น Edmonds (2008) กล่าวว่าสิ่งเหล่านี้คือระบบของการสร้างช่วงชั้นทางสังคมแบบใหม่และการให้อภิสิทธิ์กับคนบางกลุ่ม เช่นเดียวกับ Baudrillard (1990) เคยชี้ว่าเรือนร่างกำลังกลายเป็นวัตถุที่มีไว้เพื่อตอบสนองการบริโภค และทำให้วิธีคิดเรื่องความรักและเซ็กส์เปลี่ยนไปอยู่ในพรมแดนของการเป็นวัตถุของเรือนร่างที่น่าหลงใหล

ความงามในทัศนะมานุษยวิทยา

กระบวนการเป็นสมัยใหม่หรือความทันสมัยแบบตะวันตก นักมานุษยวิทยาเคยตั้งข้อสังเกตว่ากระบวนการนี้มีได้เป็นแบบเดียวกันในทุกพื้นที่ แต่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและประวัติศาสตร์ของแต่ละสังคม ผลของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยอาจพิจารณาได้จากการปรับตัวของชนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่อสู้และรับมือกับความเจริญทางวัตถุที่แตกต่างกันไป (Sahlins, 1994) ตัวอย่างเช่นภาพนางแบบตะวันตกที่อยู่ในนิตยสารแฟชั่นถูกให้คุณค่าและความหมายจากคนกลุ่มต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน เช่นเดียวกับเครื่องสำอางซึ่งถูกใช้ด้วยความหมายต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มคนต่างกันไป (Ossman, 2002) หรือการประกวดนางงามในแต่ละสังคมย่อมจะเลือกผู้หญิงตามอุดมคติที่สังคมนั้นให้คุณค่า (Banet-Weiser, 1999) ในแง่นี้ จะเห็นการซ้อนทับกันระหว่างมาตรฐานความงามแบบตะวันตกกับคุณค่าความงามของท้องถิ่น ทำให้ความงามแห่งเรือนร่างมีความซับซ้อนมากกว่าจะขีดตัดลีนว่ามาตรฐานแบบมีอำนาจครอบงำและแบบใดถูกบังคับให้สูญหายไป เช่นความงามของผู้หญิงในบราซิลได้นำคุณค่าสีผิวของคนพื้นเมืองซึ่งมีสีน้ำตาลมาเป็นมาตรฐานความงาม เป็นต้น

การศึกษาเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรมเกี่ยวกับความงาม นักมานุษยวิทยาได้เสนอว่าประสบการณ์และวิธีปฏิบัติของบุคคลภายใต้เงื่อนไขวัฒนธรรมที่ต่างกัน ทำให้มาตรฐานความงามที่ถูกสร้างขึ้นในระบบทุนนิยมมิได้เป็นแบบเดียวกันในทุกพื้นที่ สินค้าความงามและการปฏิบัติบนเรือนร่างจะถูกปรับแก้ไขอยู่ตลอดเวลา เช่น ในกลุ่มผู้หญิงชนชั้นแรงงานที่มีรายได้น้อย ซื้อเครื่องสำอางราคาถูกมาใช้และตกแต่งใบหน้าของตนเองในแบบที่ตนเองชื่นชอบและไม่เป็นไปตามมาตรฐานความงามของผู้หญิงในวงการแฟชั่นหรือการแต่งงานในวงการนางแบบ จะเห็นว่าวิธีปฏิบัติเพื่อความงามบนเรือนร่างในอุตสาหกรรมความงามถูกแก้ไขและเปลี่ยนแปลงจากประสบการณ์ของคนที่แตกต่างกัน เพศสภาพ ช่วงวัย และฐานะทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกัน ความงามของเรือนร่างก็เป็นทุนทางสังคมที่เปิดโอกาสให้คนบางคนยกระดับฐานะของตนเองดีขึ้นกว่าเดิม ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่าคุณภาพตนเองสามารถทำให้อำนาจทางสังคมที่เคยปิดกั้นโอกาสทางเศรษฐกิจ (Crawford et al., 2008)

ผู้เขียน

ดร.นฤพนธ์ ต้วงวิเศษ

ผู้จัดการฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

เอกสารอ้างอิง

- Aalten, A. (2004). The moment when it all comes together: Embodied experiences in ballet. *European Journal of Women's Studies*, 11 (3), 263-76.
- Aalten, A. (2007). Listening to the dancer's body. *Sociological Review*, 55 (1), 109-25.
- Banet-Weiser, S. (1999). *The most beautiful girl in the world: Beauty pageants and national identity*. Berkeley: University of California Press.
- Bartky, S. (1990). *Femininity and domination: Studies in the phenomenology of oppression*. New York: Routledge.
- Baudrillard, J. (1990). *Seduction* (translation Brian Singer). Montreal: New World Perspectives.
- Berman, M. (1982). *All that is solid melts in the air: The experience of modernity*. New York: Simon & Schuster.
- Bordo, S. (1993). *Unbearable weight: Feminism, Western culture, and the body*. Berkeley: University of California Press.
- Bordo, S. (1999). *The male body: A new look at men in public and in private*. New York: Farrar, Straus & Giroux.
- Carolan, M.S. (2005). The Conspicuous Body: Capitalism, Consumerism, Class and Consumption. *World Views Environment Culture Religion*, 9(1), 82-111.
- Castells, M. (1997). *The information age: Economy, society and culture, Vol. II. The power of identity*. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell.
- Chernin, K. (1981). *The obsession: Reflections on the tyranny of slenderness*. New York: Harper & Row.
- Crawford, M., Kerwin, G., Gurung, A. & Khati, D. (2008). Globalizing Beauty: Attitudes toward Beauty Pageants among Nepali Women. *Feminism & Psychology*, 18(1), 61-86.
- Edmonds, A. (2007a). The poor have the right to be beautiful: Cosmetic surgery in neoliberal Brazil. *Journal of the Royal Anthropological Society*, 13, 363-81.
- Edmonds, A. (2007b). 'Triumphant miscegenation': Reflections on race and beauty in Brazil. In P. Edwards et al. (Eds.) *Pigments of the imagination, special issue of the Journal of Inter-cultural Communication*, 28 (1), 83-97.
- Edmonds, A. (2008). Beauty and health: anthropological perspectives. *Medische Anthropologie*, 20(1), 151-162.
- Etcoff, N. (1999). *Survival of the prettiest: The science of beauty*. New York: Doubleday.

- Haiken, E. (1997). *Venus envy: A history of cosmetic surgery*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Jeffreys, S. (2005). *Beauty and misogyny; Harmful cultural practices in the West*. London and New York: Brunner/Routledge.
- Kavasoglu, I. & Anderson, E. (2021). Gay men and masculinity in a homohysterical Turkish body building culture. *Journal of Gender Studies*, <https://doi.org/10.1080/09589236.2021.2018292>
- Kuczynski, A. (2006). *Beauty junkies: Inside our \$15 billion obsession with cosmetic surgery*. New York: Doubleday.
- Lancaster, R. (2003). *The trouble with nature: Sex in science and popular culture*. Berkeley: University of California Press.
- Miller, L. (2006). *Beauty up: Exploring contemporary Japanese body aesthetics*. Berkeley: University of California Press.
- Ossman, S. (2002). *Three faces of beauty: Casablanca, Paris, Cairo*. Durham: Duke University Press.
- Rankin, C. (2005). Prescribing beauty: Women and cosmetic surgery in postmodern culture. *BodyModification: Mark II Conference, 21–23 April, Macquarie University, Sydney, Australia*
- Sahlins, M. (1994). Cosmologies of capitalism: The trans-pacific sector of 'the world system.' In Nicholas B. Dirks et al. (Eds.), *Culture/power/history: A reader in contemporary social theory*. (pp. 412-456). Princeton: Princeton University Press.
- Slater, A. (2003). Visual perception in the newborn: Issues and debates. *Intellectica*, 31 (1), 57-76.
- Taussig, K., Rapp, R. & Heath, D. (2003). Flexible eugenics: Technologies of the self in the age of genetics. In Alan H. Goodman et al. (eds), *Genetic nature/culture: Anthropology and science beyond the two-culture divide*. (pp. 58-76). Berkeley: University of California Press.
- Tyler, M. & Wilkinson, A. (2007). The tyranny of corporate slenderness: 'Corporate anorexia' as a metaphor for our age. *Work Employment and Society*, 21(3), DOI:10.1177/0950017007080015
- Wolf, N. (1991). *The beauty myth: How images of beauty are used against women*. New York: William Morrow & Company.